

Na záver je potrebné zdôrazniť, že sexuálna výchova osôb s mentálnym postihnutím by mala byť ponímaná ako nepretržitý proces. Mala by sa realizovať prostredníctvom praktických rád, opakovania a pozitívneho prístupu, ktorým môžu rodičia či vychovávatelia prekonať mnohé z problémov týkajúcich sa sexuality a jej vyjadrenia u osôb s mentálnym postihnutím. Zdôrazňujeme, že nie je nikdy skoro na to, aby sa aj osoby s mentálnym postihnutím naučili napríklad správne názvy jednotlivých častí tela. Vzdelanie v oblasti sexuality by malo byť ponímané ako prebiehajúci proces a nielen ako časť prednášky, vyučovacej hodiny alebo jednodňovej výchovnej činnosti.

Literatúra

- COUWENHOVEN, T. 2001. Sexuality Education: Building a Foundation for Healthy Attitudes. In: *Disability Solutions*, 2001. pp. 4; 5; 9 – 10.
- HORNÁK, L., ŠRENKEL, J. 2008. Kvalita života klientov v Domove sociálnych služieb Osadné. In: *Problemy edukacji, rehabilitacji i socjalizacji osób niepełnosprawnych*. Ustroń. (v tlači).
- KOZÁKOVÁ, Z. 2005. Výchova k bezpečnosti a sexuálna výchova osôb s mentálnym postihnutím coby účinný prostriedok prevencie zneužití. In: *Domáci násilí a zdravotné postihnené: Sborník materiálu z celostátní konference*. Praha: HB Print, 2005. ISBN 80-903519-2-1.
- KUPPER, L. et al., 1992. Sexuality Education For Children And Youth With Disabilities. In: *NICHCY News Digest* ND 17, 1992.
- MURPHY, N. A. 2006. Sexuality of Children and Adolescents With Developmental Disabilities. In: *Pediatrics*. 2006. pp. 118; 398.
- POPPER, M. 2002. Výchova k partnerstvu a sexuálna výchova osôb s mentálnym postihnutím. In: *Informácie ZPMP v SR*, 2002, roč. X, č. 52, s. 12-14. ISSN 1335-8197.
- SWEENEY, L. 2007. *Human Sexuality Education fro Students with Special Needs*. [online], [citované 2008-07-14]. Dostupné na internete: //www.ejhs.org/volume10/MarshMedia%20White%20Paper.pdf.

PaedDr. Stanislava Mandzaková
Prešovská univerzita v Prešove
Pedagogická fakulta
Katedra špeciálnej pedagogiky
Ul. 17. novembra 1
081 16 Prešov
mandzak@unipo.sk

Šance a bariéry ve vzdělávání postižených – na příkladu Katolického gymnázia papeže Jana Pavla II v Biłgoraji Chances and barriers in educating of the disabled, illustrated by the example of the Catholic Comprehensive School of Biłgoraj named after the Pope John II

Piotr Mazur

Anotace: Článek pojednává o šancích a bariérách ve vzdělávání postižených na příkladu katolického gymnázia v Biłgoraji. Vzdělávání postižených jim poskytuje možnost aktivně se

zapojit do společnosti a do značné míry přispívá ke zvýšení sebevědomí studentů a jejich důvěry ve vlastní možnosti. Největší překážkou v této oblasti je bezesporu malá informovanost společnosti v oblasti vzdělávacích potřeb postižených. Svědčí o tom mezi jinými nízký počet vzdělávacích institucí uzpůsobených pro vzdělávání postižených. Článek ukazuje pozitivní úlohu školy při zdolávání jednotlivých překážek a bariér v procesu vzdělávání osob se zvláštními potřebami v oblasti vzdělávání.

Klíčová slova: vzdělávání, integrační vzdělávání, postižení.

Abstract: The article presents chances and barriers in educating of the disabled, illustrated by the example of the Catholic School of Biłgoraj named after John Paul II. Educating of the disabled people creates the opportunity for them to fully participate in life of the society as well as it contributes to the process of raising students' self-esteem, making them more self-confident. Definitely, the low social awareness of the disabled people's educational needs makes the biggest barrier. It results in a small number of institutions adapted to educate the disabled. The article presents the positive role of school in overcoming obstacles and barriers in educating people with special needs.

Key words: education, integrated skills, the disabled.

Do skupiny osob se zvláštními potřebami v oblasti vzdělávání patří mezi jinými postižení. Bez ohledu na stupeň postižení se neustále potýkají s obrovskými překážkami brzdícími jejich snahu vzdělávat se. Jako největší problém se jeví nedostatek vhodných vzdělávacích zařízení. Tento článek pojednává o šancích a bariérách ve vzdělávání postižených na příkladu Katolického gymnázia papeže Jana Pavla II.

Integrační vzdělávání

Podle definice Světové zdravotnické organizace se za postižené dítě považuje „dítě, které bez zvláštních úlev nebo pomoci zvenčí je zcela, dlouhodobě nebo do značné míry neschopné se účastnit aktivit skupiny správně se rozvíjejících zdravých vrstevníků“⁴¹.

Ze statistických údajů z roku 2002 vyplývá, že v Polsku žije 6 941 652 dětí ve věku od 0 do 14 let, z toho 184 206 dětí je postižených. Zde je třeba zdůraznit, jak důležitý pedagogický úkol představuje organizace revalidační pomoci pro tyto děti a jejich zapojení do života společnosti⁴².

Podstata integračního systému vzdělávání a výchovy spočívá v maximálním možném zapojení postižených žáků do běžných škol, aby měli možnost vyrůstat společně se svými vrstevníky. Pokud postižený žije v instituci sociální péče, je potřeba zajistit, aby měl alespoň co nejčastější kontakt s vnějším sociálním prostředím⁴³. Dle Aleksandra Hulka je „cílem integrace [...] umožnit zdravotně postiženým, aby vedli normální život, pokud možno za stejných podmínek jako členové ostatních sociálních skupin. Předpokladem integrace je poskytnout zdravotně postiženým mladým lidem možnost využívat všechny stupně vzdělávacího systému – základní, obecný a odborný, kulturní výdobytky a možnost aktivního odpočinku“⁴⁴.

⁴¹ Cyt. za: M. Borkowska, *Niepełnosprawność ruchowa dzieci*, w: *Uczeń z niepełnosprawnością ruchową w szkole ogólnodostępnej*, pod red. M. Loska, D. Myślińskiej, Warszawa 2005, s. 7.

⁴² Por. T. Serafin, *Wprowadzenie, w: Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole*, pod red. T. Serafin, Warszawa 2005, s. 3.

⁴³ Por. A. Hulek, *Integracyjny system kształcenia i wychowania*, w: *Pedagogika rewalidacyjna*, Warszawa 1980, s. 492.

⁴⁴ Tamże, s. 493. Zob. K. J. Zablocki, *Dziecko niepełnosprawne, jego rodzina i edukacja*, Warszawa 1999.

Vzdělávání postižených dětí a mládeže může mít následující formy:

- zapojení do běžných tříd;
- zvláštní třídy v běžných školách;
- speciální školy;
- domácí vzdělávání⁴⁵.

Integrační vzdělávání vyžaduje spolupráci školy s místní samosprávou. Jejím předmětem by měla být společná snaha, aby postižení měli zajištěn:

- a) individuální přístup – přizpůsobení vzdělávání potřebám a možnostem žáků;
- b) dostupnost vzdělání – bez architektonických, komunikačních bariér apod.;
- c) sociální prostředí – možnost učit se ve stejných podmínkách, jako mají jiní vrstevníci.

Podle údajů o školách a vzdělávacích zařízeních ze Systému pro informace o vzdělávání (SIO) z 31. března 2008 máme 369 speciálních škol připravujících na budoucí povolání žáky se středním nebo těžkým mentálním postižením a žáky s více než jedním postižením⁴⁶.

V Lubelském vojvodství ve školním roce 2008/2009 působí celkem 93 škol s integračními odděleními, z toho 24 mateřských škol, 38 základních škol, 23 základních škol vyššího stupně a 9 středních škol⁴⁷.

Katolické gymnázium v Biłgoraji

Katolické gymnázium papeže Jana Pavla II v Biłgoraji vzniklo 1. září 1999. Zakladatelé školy se podle vlastních slov nechali inspirovat projevem svatého otce Jana Pavla II během pouti do Polska v roce 1999. Vznik katolické školy tedy připomíná návštěvu Kristova náměstka v Zamości. Po splnění všech formálních požadavků byla škola zapsána do evidence nestátních vzdělávacích zařízení a získala oprávnění veřejné školy⁴⁸.

Škola se nachází v patrové budově, která byla původně určena pro účely výuky náboženství. Prostory zahrnují 8 učeben (včetně počítačové), malou tělocvičnu, knihovnu, sborovnu, sekretariát a ředitelskou kancelář.

Výuka probíhá ve standardní vyučovací době. Úkoly v oblasti didaktiky, výchovy a péče o děti a mládež vycházejí z programového základu, školních vzdělávacích programů, výchovného plánu a stanov školy. Úroveň výuky značně ovlivňují vysoké odborné kvalifikace učitelů a jejich neustálé profesní vzdělávání.

Katolické gymnázium v Biłgoraji je malá a komorní škola. Jeho prostory vzbuzují pocit bezpečí a evokují přátelskou atmosféru. Hlavním cílem práce učitelů je vzdělávání a výchova žáků k zodpovědnosti za sebe sama a za ostatní a za společné dobro v životě rodiny a společnosti, vycházející z křesťanského principu personalismu.

Hlavním cílem školy je co nejlépe připravit studenty na život a další vzdělávání. Tento úkol lze realizovat díky úspěšné práci v oblasti didaktiky, výchovy a péče. Navozujeme situace stimulující tvůrčí myšlení, podporující otevřenost, samostatné rozhodování a vytvářející atmosféru vzájemné důvěry.

V květnu 2005 se na mě obrátili rodiče ze Sdružení pro pomoc rodičům s postiženými dětmi s prosbou, abychom umožnili jejich dětem navštěvovat naši školu. Po konzultaci se zřizovatelem a pedagogickou radou jsem se rozhodl přijmout na gymnázium 6 žáků se zvláštními potřebami v oblasti vzdělávání. Dle doporučení pedagogicko-psychologické poradny tyto studenti vyžadovali speciální přístup při vzdělávání kvůli nemoci zraku s poruchou vidění u jedné studentky, ve dvou případech pro pohybové postižení a ve zbývajících třech případech pro kombinované postižení (jeden student slabozraký, jeden nedoslýchavý, jeden s lehkým postižením – všichni motoricky postižení).

⁴⁵ Por. Hulek, *Integracyjny system...*, dz. cyt., s. 495.

⁴⁶ Por. www.mein.gov.pl.

⁴⁷ Por. www.kuratorium.lublin.pl.

⁴⁸ *Kronika Katolickiego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. Papieża Jana Pawła II w Biłgoraju*, s. 5.

Úkoly v oblasti výchovy a péče

Psychologicko-pedagogická poradna vydala následující doporučení k práci s postiženými žáky:

1. Zajistit studentům v době výuky stálou individuální pomoc podle povahy jejich psychomotorických omezení (doporučeno pokračování výuky v integrační třídě).
2. Při bezprostřední práci se studentem zohlednit programové nedostatky a snažit se o jejich kompenzaci prostřednictvím individuálně zpracovaného programu práce přizpůsobeného možnostem studentů.
3. Rozvíjet schopnost přesného vyjadřování jak v ústní, tak v písemné formě.
4. Zohlednit při bezprostřední práci se studenty jejich omezené grafomotorické možnosti (umožnit jim volbu formy zkoušení – písemnou nebo ústní).
5. V procesu vzdělávání používat individuální metody práce přizpůsobené kognitivním disfunkcím a motorickým omezením, a také individuální kritéria hodnocení.
6. Motivovat ke zdolávání překážek ve vzdělávání, vnímat a zdůrazňovat vloženou práci, jednotlivé drobné úspěchy, umožnit prožitek úspěchu, poskytnout podporu v obtížných situacích.
7. Vytvářet atmosféru přátelství a akceptace umožňující správný vývoj dle současných možností a dovedností.
8. Směřovat a rozvíjet zájmovou činnost.
9. Dbát na udržování dobrých vztahů mezi vrstevníky.

Plnění úkolů

Studenti s ohledem na jejich postižení dříve navštěvovali integrační třídy, což příznivě ovlivnilo jejich sociální a emocionální vývoj a proces získávání didaktických dovedností přiměřeně jejich možnostem. Po absolvování základní školy vyššího stupně s integračními odděleními narazili rodiče a žáci na bariéru znemožňující pokračování vzdělávání ve stejné formě. Bohužel v Biłgoraji žádná střední škola nemá integrační třídu, která by postižené mládeži umožňovala vzdělávání. Za účelem řešení této situace byly zahájeny aktivity směřující k uspokojení potřeb postižených v oblasti vzdělávání.

Nejdůležitějším úkolem bylo přizpůsobit podmínky výuky a školní budovu potřebám postižených studentů. Zde jsme narazili na četné architektonické komplikace, které se podařilo ve spolupráci s rodiči alespoň trochu odstranit (mezi jinými byl zhotoven podjezd do školy, nainstalována další tabule ve třídě, úchyty na toaletách, zakoupeny audio-vizuální pomůcky).

V souvislosti se zvláštními potřebami studentů v oblasti vzdělávání byl zaměstnán školní pedagog, jehož nejdůležitějším úkolem bylo pomáhat postiženým studentům v procesu vzdělávání. Ve skutečnosti plnil tento pedagog úlohu pomocného učitele ve všeobecné třídě. Jeho úkolem bylo pomáhat s organizací práce postižených studentů při výuce a bdít nad plněním jejich úkolů a pracovním tempem. Bohužel se přes veškerou snahu pedagogické rady nepodařilo splnit nejdůležitější úkol – vytvořit integrační třídu.

Učitelé jednotlivých předmětů průběžně kompenzovali programové deficity, které vyplývaly z nedostatků předchozích stupňů vzdělávání. V souvislosti s tím uspořádali pro studenty individuální výuku mimo školní hodiny, za účelem dorovnání jejich znalostí a dovedností a doplnění informací získávaných v běžných hodinách. Při této doplňující výuce měli postižení studenti více času na praktické použití získaných poznatků, bez spěchu a stresu souvisejícího s nedostatkem času, a na otázky a vysvětlení pochybností vznikajících při hodinách.

V souladu s doporučeními specializované poradny umožnili učitelé studentům

s grafomotorickými omezeními, aby si vybrali formu prověřování znalostí. S ohledem na kognitivní disfunkce byly podmínky zkoušení přizpůsobeny možnostem studentů – byl prodloužen čas ústních i písemných zkoušek, aby studenti mohli prezentovat své znalosti v plném rozsahu. Je třeba zdůraznit, že se studenti přes svá omezení velmi snažili co nejlépe plnit své školní povinnosti.

Učitelé museli v rámci své didaktické práce volit odpovídající formy a metody se zohledněním problémů vyplývajících z existujících disfunkcí. Práce s nedoslýchavým studentem od nich vyžadovala, aby uměli přizpůsobit své chování v hodinách jeho potřebám: hovořit velmi zřetelně a nepříliš rychle, při výuce se nacházet na takovém místě, aby student neztrácel zrakový kontakt s učitelem. Obrovskou podporu zde poskytoval pomocný učitel, který pomohl učitelům s výběrem vhodných speciálních metod výuky a s její organizací. Postiženým studentům pomáhal také individuálně, například psal poznámky, informoval učitele o obtížích, jichž si všiml při hodinách, nebo o silných stránkách studenta. Bez pomoci pomocného učitele by nebylo možné, aby se výuky účastnil student s výrazným sluchovým deficitem (cca 90%).

Důležitým pedagogickým problémem bylo motivování a povzbuzování ke zdolávání překážek. Za tím účelem se používaly následující prostředky: pochvala, povzbuzení, poukázání na části úkolů, které byly splněny správně. Učitelé se snažili vnímat a zdůrazňovat úsilí studentů a podporovat je v obtížných situacích. Objevovaly se i situace vyžadující od učitele prolomení bariér, které v sobě má mnoho lidí zabudovaných, týkajících se mírnějšího přístupu k postiženým. Obzvláště jedna ze studentek byla přecitlivělá na takovéto chování vůči ní a často opakovala, že chce, aby se k ní přistupovalo stejně jako k ostatním studentům, bez příliš častých úlev. Ačkoliv se to nezdá, jedná se o neobyčejně obtížnou dovednost, které je nutné se při práci s postiženými studenty naučit.

Nutnou podmínkou úspěchu didakticko-výchovného působení je odpovídající atmosféra. Vytváření atmosféry příznivé pro rozvoj studentů bylo zvláštním úkolem třídního učitele a pomocného učitele. Za obrovský úspěch je třeba považovat navození atmosféry přátelství, akceptace a vzájemné úcty mezi studenty.

Pro postižené byla důležitá možnost zapojit se do skupiny vrstevníků, navazovat vztahy a přátelství. U studentů bez postižení vyvolávalo vzdělávání společně se znevýhodněnými spolužáky četné existenciální otázky. Bylo možné postřehnout obrovský výchovný vliv postižených studentů na ostatní. Tyto zkušenosti přinesly své plody v podobě rozvoje empatie zdravých studentů a většího uvědomění potřeb postižených. Dokonce drobné a prozaické každodenní záležitosti, které jsou pro lidi bez postižení nepostřehnutelné, pro ně po několika dnech strávených s postiženými spolužáky získaly význam. Jednalo se například o nakupování ve školním obchůdku, pomoc s přesunem na toaletu nebo se sbalením batohu či oblečením. Studenti často sami iniciativně pomáhali svým spolužákům a spolužačkám, jednalo se například o vedení invalidního vozíku při vycházkách mimo školu a na školních výletech nebo o půjčování knih v knihovně. V těchto případech nenechali zdraví studenti své postižené spolužáky nikdy bez pomoci. Vzájemné seznámení a nezištná pomoc přispěly ke značné integraci třídy.

Škola se podle svých skromných možností snaží rozvíjet u studentů jejich nadání a zájmy. Jeden ze studentů se intenzivně zapojil do aktivit divadelního kroužku na gymnáziu, což do značné míry přispělo k překonání jeho neschopnosti a zvýšení sebevědomí. Tři studenti se velmi zajímali o historii. Díky spolupráci s učitelem dějepisu mohli svůj zájem prohloubit a rozvinout. Jeden ze studentů, který se zajímá o numismatiku, dostal možnost uspořádat výstavu svých dosti bohatých sbírek mincí a medailí, což pro něj byl velmi důležitý a pozitivní zážitek.

Výsledky pedagogické práce

Měřítkem úspěšnosti školy je dosažená úroveň a stálý rozvoj vzdělání studentů podle jejich individuálních možností a potřeb, na základě plnění vhodně zvolených vzdělávacích programů. Absolventi jsou schopni dostat požadavkům další etapy vzdělávání na vybrané škole nebo začínají pracovat, čímž realizují vlastní cíle a aspirace. Proto byla opravdovou převorkou a výzvou maturitní zkouška.

V roce 2008 poprvé přistupovali k maturitě na gymnáziu v Biłgoraji tři postižení studenti. Zkouška dospělosti probíhala ve vhodných podmínkách a ve formě přizpůsobené individuálním psychofyzickým potřebám studentů. Tři studenti se rozhodli k maturitě nepřistoupit. Výsledky zkoušky byly uspokojivé, jelikož všichni studenti maturitu složili. Nejlepšího výsledku dosáhl postižený student, který již dříve vynikal mezi svými spolužáky. Za největší úspěch lze bezpochyby považovat skutečnost, že studentka s četnými disfunkcemi, jak v oblasti grafomotorické, tak kognitivní, po odpovídající přípravě složila maturitu a v současné době studuje na vysoké škole pedagogiku, obor, o němž vždy snila.

Za úspěch školy lze považovat vytvoření podmínek pro vzdělávání postižených studentů, neméně významné však je zvýšení sebevědomí studentů, podpora jejich důvěry ve vlastní možnosti a uvědomění, že pomoc jiným lidem nevyplývá pouze z lítosti a ze soucitu, ale z potřeby rozdělit se s ostatními o to, co v sobě máme dobrého, a z poznání, že si můžeme oblíbit postiženého člověka a spřátelit se s ním stejně jako s kýmkoliv jiným. Nejlepším dokladem dosaženého úspěchu je skutečnost, že tři studenti začali studovat vysokou školu a jedna studentka pokračuje ve studiu na střední zdravotnické škole.

Největší bariérou ve vzdělávání postižených je bezpochyby nízká informovanost společnosti o potřebách této sociální skupiny v této oblasti. Projevuje se to nedostatkem akceptace společnosti vůči integračním třídám a depreciací speciálních škol. Bohužel na základě vlastní zkušenosti musím konstatovat, že aktivita rodičů postižených dětí v souvislosti s jejich vzděláváním není dostatečná.

Úspěchy zaznamenané v katolickém gymnáziu v Biłgoraji jasně vypovídají o tom, že vzdělávání postižených v sobě skrývá obrovský potenciál, pokud se jedná o překonávání vlastní slabosti, a vytváří odpovídající podmínky pro jejich normální zapojení do společnosti.

Literatura:

1. BORKOWSKA, M.: *Niepełnosprawność ruchowa dzieci*. In: LOSKA, M., MYŚLIŃSKA, D. (ed.): *Uczeń z niepełnosprawnością ruchową w szkole ogólnodostępnej*. Warszawa: MENiS 2005.
2. HULEK, A.: *Integracyjny system kształcenia i wychowania*. In: HULEK, A. (ed.): *Pedagogika rewalidacyjna*. Warszawa: PWN 1980.
3. *Kronika Katolickiego Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego im. Papieża Jana Pawła II w Biłgoraju*.
4. SERAFIN, T.: *Wprowadzenie*. In: SERAFIN, T. (ed.): *Wczesne wspomaganie rozwoju dziecka od chwili wykrycia niepełnosprawności do podjęcia nauki w szkole*. Warszawa: MENiS 2005.
5. ZABŁOCKI, K. J.: *Dziecko niepełnosprawne, jego rodzina i edukacja*. Warszawa: Żak 1999.
6. www.kuratorium.lublin.pl.
7. www.mein.gov.pl.

Dr hab. Piotr Mazur
ul. Pocztowa 54
22-100 Chełm
pmazur@pwsz.chelm.pl, pstmazur@wp.pl